

Universitatea „Nicolae Titulescu”

Ilie PASCU
Traian DIMA
Costică PĂUN
Mirela GORUNESCU

Vasile DOBRINOIU
Mihai Adrian HOTCA
Ioan CHIȘ
Maxim DOBRINOIU

NOUL COD PENAL COMENTAT PARTEA GENERALĂ

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Universul Juridic
București
-2014-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2014, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE SEMNĂTURA
UNUIA DINTRE AUTORI ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI,
APPLICATE PE INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Noul Cod penal comentat : partea generală / Ilie Pascu, Vasile Dobrinoiu, Mihai Adrian Hotca, ... - Ed. a 2-a, rev. și adăug. - București : Universul Juridic, 2014-
2 vol.

ISBN 978-606-673-261-1

Vol. 1. - 2014. - Bibliogr. - Index. - ISBN 978-606-673-262-8

I. Pascu, Ilie

II. Dobrinoiu, Vasile

III. Hotca, Mihai Adrian

343(498)

REDAȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

Cuvânt-înainte

Această a doua ediție a lucrării „Noul Cod penal comentat, Partea generală” cuprinde comentarii pe articole a noului Cod penal, Partea generală, adoptat prin Legea nr. 286/2009, actualizat cu modificările și completările aduse prin Legea nr. 27/2012 (M. Of. nr. 180 din 20 martie 2012), Legea nr. 63/2012 (M. Of. nr. 258 din 19 aprilie 2012) și Legea nr. 187/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal (M. Of. nr. 757 din 12 noiembrie 2012), adoptate ulterior editării ediției precedente.

Fiecare text al Codului penal, Partea generală este însoțit de o bibliografie specială, selectivă, constituită din articole, note publicate în revistele periodice de specialitate, monografii și alte surse, de un comentariu teoretic al fiecărui text, sistematizat, de regulă, pe mai multe subpuncte, precum și referiri la unele soluții ale instanțelor de judecată, care au rămas valabile în raport cu noile prevederi ale legii penale.

Comentariul fiecărui text este precedat de o examinare comparativă a conținutului acestuia cu cel existent (corespondent) în legea penală anterioară pentru a pune în evidență elementele de diferențiere, cele comune (acolo unde sunt) și a desprinde rațiunea pentru care legiuitorul noului Cod penal a procedat la modificări semnificative în reglementarea anumitor instituții fundamentale ale dreptului penal și la introducerea de noi instituții. De asemenea, pentru a pune în evidență măsura în care instituțiile fundamentale ale dreptului nostru penal sunt în deplină armonizare cu reglementările din legislația penală a unor state membre ale Uniunii Europene ori cu instrumentele juridice ale Uniunii Europene, comentariul fiecărui text se încheie cu prezentarea unor elemente de drept penal comparat.

Autorii lucrării nu și-au propus să prezinte evoluția legislativă sau referințe istorice la textele analizate, ci doar să facă unele referiri numai acolo unde acestea aveau o relevanță în explicarea modificărilor conținutului unor texte, cum ar fi cele referitoare la reglementarea principiului legalității incriminării, principiul legalității sancțiunilor de drept penal, trăsăturilor esențiale ale infracțiunii, sancțiunilor aplicabile minorului infractor și a răspunderii penale a persoanei juridice.

S-a apreciat că nu este oportună o analiză critică a textelor comentate ori a face propuneri de *lege ferenda*, ținând seama de faptul că acestea se justifică și devin pe deplin utile numai după ce noul Cod penal va intra în vigoare și va trece o perioadă de timp semnificativă pentru a putea fi identificate acele dispoziții care necesită a fi modificate, în vederea asigurării unei practici unitare în aplicarea dispozițiilor penale.

Autorii

Abrevieri

alin.	alineat
art.	articol
AUB	Analele Universității București
B. Of.	Buletinul Oficial, Partea I
c.	contra
C. Ap.	Curtea de Apel
C. civ.	Codul civil în vigoare
C. Jud.	Revista „Curierul Judiciar”
C. mun.	Codul muncii
C. pen.	Codul penal în vigoare
C. pr. civ.	Codul de procedură civilă în vigoare
C. pr. pen.	Codul de procedură penală în vigoare
CDP	Caiete de Drept Penal
CEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
civ.	civil (ă)
col.	colegiu
Convenție	Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția europeană a drepturilor omului)
CSJ	Curtea Supremă de Justiție
dec.	decizie
Dreptul	Revista „Dreptul”
ed.	ediție
Ed.	Editura
etc.	etcaetera („și celelalte”)
GRECO	- Grupul de State împotriva Corupției
H.G.	Hotărârea Guvernului
hot.	hotărârea
<i>ibidem</i>	în același loc
ICCJ	Înalta Curte de Casație și Justiție
<i>idem</i>	același autor
Jud.	Judecătoria
lit.	litera
M. Of.	Monitorul Oficial al României, Partea I
n.a.	nota autorului
nr.	numărul
OCDE	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
O.G.	Ordonanța Guvernului
O.U.G.	Ordonanța de urgență a Guvernului
op. cit.	opera citată

p.	pagina
par.	paragraful
pct.	punctul
pen.	penal (ă)
pop.	popular
pp.	paginile
RDP	Revista de Drept Penal
RRD	Revista Română de Drept
s.n.	sublinierea noastră
s.	secție
Studia	Revista „Studia Universitatis Babeș-Bolyai” – Series Iurisprudentia
sent.	sentință
<i>supra</i>	mai sus
ș.a.	și alții (altele)
Trib.	Tribunalul
Trib. jud.	Tribunalul județean
Trib. Suprem	Tribunalul Suprem
urm.	următoarele
vol.	volumul

TITLUL I

Legea penală și limitele ei de aplicare

Capitolul I

Principii generale

Legalitatea incriminării

Art. 1. (1) Legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni.
(2) Nicio persoană nu poate fi sancționată penal pentru o faptă care nu era prevăzută de legea penală la data când a fost săvârșită.

SUMAR

I. NOUL COD PENAL ÎN RAPORT CU LEGEA PENALĂ ANTERIOARĂ	16
Evoluția reglementării principiului incriminării în legea penală română.....	17
II. ANALIZA TEXTULUI	19
1. Principiul legalității incriminării. Concept. Fundament	19
2. Cerințele principiului legalității incriminării	20
3. Anterioritatea legii penale în raport cu data săvârșirii faptei	23
III. ELEMENTE DE DREPT PENAL COMPARAT	23

Bibliografie specială selectivă:

G. Antoniu, *Observații cu privire la proiectul unui al doilea nou Cod penal (I)*, în RDP nr. 4/2007, p. 9; D. Bărcănescu, *Conținutul infracțiunii și principiul legalității*, Ed. All Beck, București, 2005; Al. Ianoș, *Principiul legalității în dreptul penal*, în RDP nr. 1/1999, p. 9; Gh. Ivan, *Principiile dreptului comunitar ca izvoare de drept penal*, în RDP nr. 1/2009, p. 31; Gh. Ivan, C.M. Ivan, *Principiul legalității incriminării și a pedepsei în dreptul Uniunii Europene*, în Dreptul nr. 9/2012, p. 272; D.I. Lămășanu, *Determinarea elementului material-reflex al legalității penale*, în RDP nr. 1/2006, p. 71; A.L. Lorincz, *Procedee de tehnică legislativă folosite în materie penală*, în RDP nr. 4/2000, p. 63; T. Manea, *Principiul legalității incriminării* –

elemente de drept comparat, în Dreptul nr. 10/2001, p. 86; I. Poenaru, Legislația penală în tranziție, în Dreptul nr. 5-6/1993, p. 74; C.-L. Popescu, Principiul legalității incriminării și pedepselor în lumina Constituției din decembrie 1991, în Dreptul nr. 4/1993, p. 41; M. Udrișu, O. Predescu, Principiul legalității în dreptul penal român, în lumina standardelor europene, în Dreptul nr. 5/2008, p. 246.

COMENTARIU (Prof. univ. dr. Ilie Pascu)

I. NOUL COD PENAL ÎN RAPORT CU LEGEA PENALĂ ANTERIOARĂ

Titlul I din Partea generală a noului Cod penal este structurat, ca și Titlul I din Codul penal anterior, pe două capitole. Capitolul I din noua lege este intitulat „Principii generale”, în raport cu același capitol din Codul penal anterior denumit „Dispoziții preliminare”.

Articolul 1 din Codul penal anterior, care definea scopul legii penale, nu își mai găsește corespondent în noul Cod penal din mai multe considerente.

În primul rând, pentru că enumerarea în acest text a valorilor sociale pe care le apără legea penală are un caracter pur exemplificativ, valorile sociale neenumerate fiind cuprinse într-o expresie globală „întreaga ordine de drept”, ceea ce înseamnă că, pentru stabilirea sferei acestora, ar fi trebuit să se facă apel la toate normele de incriminare care au sediul în Codul penal, Partea specială, în legi penale speciale sau legi nepenale cu dispoziții penale.

În al doilea rând, textul are caracterul unei declarații de principiu și nu corespunde unei necesități concrete de aplicare a legii penale.

În sfârșit, în al treilea rând, un text similar nu a existat în legislațiile române anterioare (Codul penal din 1864, Codul penal din 1936) și nici nu există în legislațiile moderne luate ca termen de referință (Codurile penale din Franța, Italia, Germania, Spania).

În Codul penal anterior, într-un singur text (art. 2), cu denumirea marginală „Legalitatea incriminării” este reglementat principiul legalității sub cele două aspecte: legalitatea incriminării și legalitatea pedepsei. În noul Cod penal, aceste două aspecte sunt reglementate distinct, devenind două principii de sine stătătoare: principiul legalității incriminării (consacrat în art. 1) și principiul legalității sancțiunilor de drept penal (consacrat în art. 2).

În doctrina penală recentă s-a apreciat ca fiind discutabilă soluția de reglementare în texte distincte a principiului legalității incriminării și principiului legalității sancțiunilor de drept penal pe motivul că ar separa nejustificat elementele structurii normei penale, care cuprinde atât dispoziția (ceea ce legea pretinde sau interzice), cât și sancțiunea¹.

Credem că reglementarea în texte diferite a principiului legalității incriminării și a principiului legalității sancțiunilor de drept penal nu duce la separarea elementelor de structură ale normei de incriminare a faptei și, totodată, este în concordanță cu prevederile art. 73 lit. h) din Constituția României revizuită, potrivit căreia „prin lege organică se reglementează infracțiunile, pedepsele și regimul executării pedepsei”.

După cum se observă, chiar Constituția face referire la infracțiuni în sensul de fapte descrise de legea penală și la pedepsele aplicabile în cazul săvârșirii acestora.

În conținutul principiului legalității incriminării s-a instituit anterioritatea legii incriminatoare (*nullum crimen sine lege praevia*) în raport cu fapta săvârșită, iar în conținutul principiului legalității sancțiunilor de drept penal s-a instituit anterioritatea sancțiunilor de drept penal în raport cu fapta săvârșită (*nulla poena sine lege praevia*).

¹ G. Antoniu, *Observații cu privire la anteproiectul unui al doilea nou Cod penal (1)*, în RDP nr. 4/2007, p. 10.

Formularea anteriorității prevederii unei fapte ca infracțiune în raport cu data comiterii faptei [art. 1 alin. (2)] și anterioritatea pedepsei, măsurii educative și măsurii de siguranță în raport cu data la care fapta a fost comisă [art. 2 alin. (2)] se regăsește în Codul penal anterior, în art. 11. În acest text se prevede că „Legea penală nu se aplică faptelor care, la data când au fost săvârșite, nu erau prevăzute ca infracțiuni”. Prin aceste dispoziții se instituie regula că tragerea la răspundere penală presupune, mai întâi, existența unei legi penale care să prevadă că norma de incriminare a acelei fapte era în vigoare la data când fapta a fost săvârșită.

Capitolul al II-lea, din Titlul I al noului Cod penal, este intitulat „Aplicarea legii penale”, iar în Codul penal anterior era denumit „Limitele aplicării legii penale”.

În ambele Coduri penale (noul Cod penal și Codul penal anterior), Capitolul al II-lea al primului Titlu este structurat pe două secțiuni, dar acestea se succed în mod diferit, de la o reglementare la alta. În noul Cod penal, prima secțiune cuprinde norme care reglementează aplicarea legii penale în timp, iar în cea de-a doua secțiune, norme ce se referă la aplicarea legii penale în spațiu. În Codul penal anterior succesiunea este inversă.

Sistematizarea normelor de reglementare a aplicării legii penale, promovată de noul Cod penal, este întâlnită și în Codurile penale străine, dar și în Codurile penale române din 1864 și 1936. Aceasta se impune ca o soluție logică, pentru că, înainte de a vorbi de aplicarea legii penale în spațiu, trebuie să se constate că există o astfel de lege în vigoare, întrucât numai o asemenea lege are aptitudinea de a fi aplicată în spațiu.

Dispozițiile cuprinse în Titlul I al Părții generale a noului Cod penal, cât și a Codurilor penale anterioare sunt examinate în tratate, cursuri, manuale, în partea introductivă a acestora, alături de alte teme, precum: trăsăturile caracteristice ale dreptului penal în raport cu dreptul în general; rolul dreptului penal în cadrul sistemului dreptului; legăturile dreptului penal cu alte ramuri ale dreptului unitar român; principiile fundamentale ale dreptului penal; izvoarele dreptului penal; structura normei penale și interpretarea acesteia. De altfel, profesorul Dongoroz, în *Tratatul de drept penal* din 1939, sublinia că „dispozițiile din dreptul pozitiv privind această parte introductivă (adică cele privitoare la legalitatea incriminărilor și pedepselor, la aplicarea legii penale în timp și spațiu etc. – n.a. – I.P.) apar, la rândul lor, ca un fel de lege a legii penale, fiindcă ele nu reglementează anumite instituții de drept penal, ci disciplinează însăși chipul în care va funcționa legea penală”¹.

Evoluția reglementării principiului incriminării în legea penală română

Principiul legalității incriminării și pedepsei este reglementat pentru prima dată în art. 1 și art. 2 C. pen. din 1864. În art. 1 se clasifică infracțiunile în crime, delictе și contravenții în raport cu gravitatea și natura pedepselor prevăzute de norma de incriminare pentru fiecare infracțiune în parte. Aceasta înseamnă că atât faptele care constituie infracțiuni trebuie să fie prevăzute de legea penală, cât și pedepsele aplicabile acestora. Art. 2 C. pen. din 1864 instituie regula anteriorității atât a normei de incriminare, cât și a pedepsei aplicabile în cazul comiterii infracțiunii. Potrivit acestui text, „nicio infracțiune nu se va pedepsi dacă pedepsele nu au fost stabilite înaintea săvârșirii sale. Infracțiunile săvârșite în timpul legii vechi se vor pedepsi după acea legiuire, iar când pedepsele prevăzute de legea nouă vor fi mai ușoare, se va aplica pedeapsa cea mai ușoară”.

Principiul legalității a fost apoi exprimat mult mai clar în Constituția din 1866 (art. 16 și art. 23) și Constituția din 1923, care în art. 14 prevede: „Nicio pedeapsă nu poate fi înființată, nici

¹ V. Dongoroz, *Drept penal* (reeditarea ediției din 1939), Asociația Română de Științe Penale, Ed. Societății Tempus, București, 2000, p. 155.

aplicată, decât în sensul legii. Acest text reproduce neschimbat art. 16 din Constituția din 1866, care, la rândul său, fusese copiat după art. 9 din Constituția belgiană din 1831¹.

Codul penal din 1936 reglementează principiul legalității sub ambele sale aspecte în art. 1, care avea următorul conținut: „Nimeni nu poate fi pedepsit pentru o faptă, care, în timpul cât a fost săvârșită, nu era prevăzută de lege ca infracțiune și nici condamnat la alte pedepse sau supus la alte măsuri de siguranță, decât acelea pe care le prevedea legea”.

Din exprimarea legiuitorului, în textul de mai sus, rezultă că nicio faptă nu poate fi socotită infracțiune, dacă nu este prevăzută ca atare (preconstituire).

Dispozițiile art. 1 vizează, în genere, orice infracțiune, ceea ce înseamnă că principiul se aplică tuturor faptelor penale: crime, delictе, contravenții.

De asemenea, conform acestui text, nicio sancțiune penală (pedeapsă sau măsură de siguranță) nu poate fi aplicată dacă nu este statornicită de lege. Aceasta înseamnă, pe de-o parte, că pedeapsa, în sine, trebuie să figureze printre pedepsele statornicite de lege, iar, pe de altă parte, că se impune, pentru fiecare fapt penal, să fie fixată pedeapsa respectivă (determinare)².

Odată cu adoptarea Constituției din 1938 și cu abrogarea Constituției din 1923, principiul legalității incriminării și pedepsei începe să-și piardă din importanță, nemaifiind înscris în noua Constituție.

Consecutiv modificărilor constituționale, decretele-lege au devenit principalul și, după instaurarea dictaturii militare, la 6 septembrie 1940, singurul izvor de drept în materie penală, fără încălcarea legalității incriminării, menținută formal în art. 1 C. pen. din 1936.

Deosebit de aceasta, în perioada 10 februarie 1938 (data loviturii de stat regale) – 23 august 1944 (când a fost instaurat regimul de dictatură militară), principiul legalității în materie penală a suferit și alte încălcări semnificative, cum ar fi: abilitarea organelor administrative cu luarea unor măsuri restrictive de drepturi (închiderea anumitor localuri) sau de libertate (fixarea domiciliului obligatoriu, internarea în lagăre de muncă), aplicabile în cazul săvârșirii unor fapte ce nu constituiau infracțiuni și nesupuse controlului judiciar; lărgirea competenței instanțelor militare și înființarea de instanțe speciale pentru judecarea anumitor infracțiuni, stabilirea unor reguli procedurale derogatorii (termene scurte de judecată sau de punere în executare a hotărârilor, restrângerea sau suprimarea căilor de atac etc.)³.

Din 23 august 1944 și până în luna noiembrie 1946, legile au fost practic adoptate de Consiliul de Miniștrii, organul puterii executive, și nu de puterea legiuitoare.

Principala abatere de la legalitatea incriminării și neretroactivitatea legii penale au constituit-o însă legile referitoare la urmărirea și judecarea criminalilor și profitorilor de război, precum și a celor vinovați de dezastrul țării, a căror adoptare a fost impusă de obligațiile asumate de România prin Convenția de Armistițiu⁴.

După instaurarea regimului comunist, la 30 decembrie 1947, principiul legalității incriminării dispăre încă o dată din rândul principiilor constituționale, nefiind înscris în niciuna dintre cele trei Constituții adoptate în această perioadă (în anii 1948, 1952 și 1965).

Totodată, textul art. 1 C. pen. din 1936, în forma avută la adoptare, a fost modificat prin introducerea unui nou alineat [alin. (2)] care avea următorul conținut: „Faptele socialmente periculoase, care au o vădită asemănare cu vreuna dintre faptele prevăzute de legea penală, se

¹ I. Moraru, G. Iancu, *Constituțiile române. Texte. Note. Prezentare comparativă*, R.A., Monitorul Oficial, București, 1995, p. 33, 35.

² V. Dongoroz, *op. cit.*, reeditare din 1939, p. 71.

³ D. Bărcănescu, *Conținutul infracțiunii și principiul legalității (teză de doctorat)*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 124.

⁴ D. Bărcănescu, *op. cit.*, p. 125.

socotesc ca fiind implicit prevăzute și pedepsite prin dispoziția de lege care prevede și pedepsește fapte asemănătoare”.

Aceste dispoziții, prin care s-a introdus procedeul analogiei, inspirat din Codul penal al URSS și prin care s-a anihilat principiul legalității incriminării, au fost adoptate prin Decretul nr. 187/1949 și abrogate prin Decretul nr. 102/1956.

Legalitatea incriminării este și mai mult afectată prin Decretul nr. 212/1960, care modifică din nou art. 1 C. pen. din 1936, abilitând organele judiciare cu dreptul de a înlătura caracterizarea penală, ca urmare a evaluării pericolului social al faptelor prevăzute de legea penală (operațiune denumită impropriu dezincriminare judiciară)¹.

Autoritățile comuniste, treptat, au renunțat în mare măsură la aceste procedee, astfel că în Codul penal adoptat în 1968 au fost reafirmate principiul legalității incriminării și principiul neretroactivității legii penale în art. 2, respectiv, în art. 11 din acest Cod.

Unii autori au apreciat că formularea principiului legalității incriminării și pedepsei în art. 2 C. pen. anterior este incomplet, pe motivul că nu prevede anterioritatea legii incriminatoare în raport cu fapta săvârșită și nu interzice explicit aplicarea legii penale incriminatoare faptelor comise înaintea intrării sale în vigoare². Aceiași autori apreciază că aceste omisiuni ale textului art. 2 sunt înlăturate prin coroborarea cu dispozițiile art. 11 C. pen. anterior.

Pe linia întăririi principiului legalității sub ambele sale aspecte, Codul penal din 1968 nu conținea, în forma inițială, nicio referire la așa-numita dezincriminare judiciară. Ulterior, prin Legea nr. 6/1973 a fost introdus în Codul penal art. 18¹, text care, într-o formulare asemănătoare cu cea cuprinsă în art. 1 alin. (3) C. pen. din 1936 (introdus prin Decretul nr. 212/1960), redă organelor judiciare prerogativa de a înlătura caracterizarea legală a pericolului social, deși respectarea riguroasă a principiului legalității incriminării impune interdicția scoaterii din sfera ilicitului penal, pe cale judiciară, a faptelor prevăzute de legea penală.

II. ANALIZA TEXTULUI

1. Principiul legalității incriminării. Concept. Fundament

În alin. (1) al art. 1 C. pen. este definit principiul legalității incriminării.

Potrivit acestui text, „legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni”. În virtutea acestor dispoziții, o faptă, oricât de gravă ar fi, nu poate constitui infracțiune dacă nu este prevăzută ca atare în legea penală (*nullum crimen sine lege*).

După adoptarea Constituției României în 1991, revizuită în 2003, principiul legalității incriminării a dobândit o bază constituțională în art. 73 alin. (3) lit. h) teza I din legea fundamentală în temeiul căreia infracțiunile se pot stabili numai prin lege organică.

Din coroborarea dispozițiilor art. 1 alin. (1) C. pen. cu cele ale art. 73 alin. (3) lit. h) teza I din Constituția României rezultă explicit că o faptă poate constitui infracțiune numai dacă este prevăzută în legea penală (*nullum crimen sine lege scripta*).

Prin „legea penală”, potrivit art. 173 C. pen., se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice, ordonanțe de urgență sau alte acte normative, care, la data adoptării lor, aveau putere de lege.

Astfel conceput și formulat, principiul legalității incriminării se sprijină pe ideea separației puterii în stat, pe încredere în capacitatea puterii legiuitoare (expresie a voinței generale) de a

¹ Alin. (3) al art. 1, introdus prin Decretul nr. 212/1960, avea următorul conținut: „Nu constituie totuși infracțiune fapta incriminată prin lege, dacă prin conținutul ei concret și prin condițiile în care a fost săvârșită nu prezintă pericolul social al unei infracțiuni, fiind lipsită în mod vădit de importanță”.

² D. Bărcănescu, *op. cit.*, p. 126.